

بررسی عوامل تیرگی روابط سیاسی دولت ایران و حربستان سعودی در دولت یازدهم

ایمان گنجی

۱۳۹۹

سرشناسه	: گنجی، ایمان، ۱۳۵۷ -
عنوان و نام پدیدآور	: بررسی عوامل تیرگی روابط سیاسی دولت ایران و عربستان سعودی در دولت یازدهم/ایمان گنجی.
مشخصات نشر	: انتشارات طاهری، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	: ح. ۲۸۴ ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۲۲-۶۰۴۶۵۳-۴
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۸۳ - ۲۹۰.
موضوع	: ایران -- روابط خارجی -- عربستان سعودی
موضوع	: Iran -- Foreign relations -- Saudi Arabia
موضوع	: دولت یازدهم جمهوری اسلامی ایران
موضوع	: عربستان سعودی -- روابط خارجی -- ایران
موضوع	: Saudi Arabia -- Foreign relations -- Iran
موضوع	: ایران -- سیاست و حکومت -- قرن ۱۴
موضوع	: Iran -- Politics and government -- ۲۰th century
موضوع	: ایران -- سیاست و حکومت -- ۱۳۹۲ -
موضوع	: Iran -- Politics and government -- ۱۳۹۲ -
رده بندی کنگره	: DSR ۱۶۵۶
رده بندی دیویی	: ۵۵۰۵۳۸/۳۲۷
شماره کتابشناسی ملی	: ۷۳۳۹۶۷۰

بررسی عوامل تیرگی روابط سیاسی دولت ایران و
عربستان سعودی در دولت یازدهم

مؤلف : ایمان گنجی
گرافیک : بهاره عزت تبار
ناشر : انتشارات طاهری
قطع : وزیری
چاپ : پیشگام
نوبت چاپ : اول/۱۳۹۹
شمارگان : ۱۰۰۰ نسخه
قیمت : ۴۰۰۰۰ تومان
شابک : ۹۷۸-۶۲۲-۶۰۴۶۵۳-۴

فهرست

۱	مقدمه
۳	فصل اول
۴	موقعیت ژئوپلیتیکی منطقه خلیج فارس
۶	خلیج فارس و بازیگران منطقه‌ای
۱۱	سرزمین و مردم
۱۳	ساختار سیاسی
۱۷	عربستان سعودی
۱۸	روابط سیاسی دیپلماتیک
۱۸	روابط خارجی
۱۹	سیاست خارجی
۱۹	روابط بین‌الملل
۲۰	دولت یازدهم [حسن روحانی]
۲۳	هژمون
۲۵	فصل دوم
۲۶	جغرافیای سیاسی (ژئوپلیتیک)
۲۷	روابط بین‌الملل از دیدگاه ژئوپلیتیک
۲۸	ماهیت و قلمروی جغرافیای سیاسی
۲۸	پیشینه مطالعات در زمینه‌ی جغرافیای سیاسی
۳۱	نظریه پخش
۳۲	نظریه پخش و بازتاب انقلاب اسلامی ایران
۳۵	تعریف منطقه
۳۶	جایگاه خاورمیانه در مدل‌های ژئوپلیتیک جهانی
۳۶	تئوری قلب زمین (هارتلند) مکیندر
۳۷	نظریه سیلاک و شرابیر
۳۸	ژئوپلیتیک هاووس هوفر
۳۸	تئوری ریملند اسپایکمن
۳۹	نظریه آلفرد ماهان
۴۱	ژئوپلیتیک آمریکایی
۴۳	نظریه ثبات هژمونیک

۴۴		منطق واقع‌گرایی ایالات متحده آمریکا
۴۵		منطق سیاست خارجی ایالات متحده آمریکا
۴۵		خُصُوط کلی
۴۶		نظریه‌ی واقع‌گرایانه‌ی [ارثالیستی] سیاست بین‌الملل
۴۹		استراتژی و سیاست اصل ۴ ترومن
۵۰		۱- سیاست آیزنهاور
۵۰		۲- دکترین کارتر (کارتریسم)
۵۳		۳- دکترین ریگان (ریگانیسم)
۵۵		۴- استراتژی بکسون - کسینجر (راهبرد دو ستونی)
۵۸		شورای همکاری خلیج فارس و نقش منطقه‌ای آن
۶۰		۱- ایران و شورای همکاری خلیج فارس
۶۲		۵- ایجاد کمربند امنی یا تارم دکترین کسینجر - نیکسون
۶۳		۶- آمریکا و شورای همکاری
۶۳		۷- انقلاب اسلامی ایران و سلسله‌های منطقه‌ای آمریکا
۶۵		نظریه مجموعه امنیتی منطقه‌ای
۶۶		۲- نقش مناطق
۶۷		۳- منطق مناطق امنیتی
۶۸		۴- هستی‌شناختی مجموعه امنیتی منطقه‌ای
۷۱		۵- تغییرات در مجموعه‌های امنیتی منطقه‌ای
۷۳		۶- مکتب کینهاک
۷۴		۷- تهدید محوری در مفهوم امنیت
۷۵		۸- امنیت موضوع بین‌ذهنی
۷۶		۹- دولت محوری در مرجع امنیت
۷۷		۱۰- امنیت موسع در برابر مضیق
۸۰		۱۱- اهداف مرجع امنیت
۸۲		۱۲- امنیتی ساختن
۸۵		۱۳- مرکز ثقل امنیت
۸۶		۱۴- وابستگی متقابل امنیتی
۸۸		۳- معمای قدرت - امنیت
۸۹		اسلام سیاسی
۹۳		مهم‌ترین ویژگی‌های انقلاب اسلامی ایران

۹۸	پیامدهای انقلاب اسلامی در روابط بین‌الملل
۹۹	نظریه واقع‌گرایی (رنالیسم)
۱۰۰	۲. واقع‌گرایی تهاجمی (رنالیسم تهاجمی)
۱۰۲	۳. ژئوپلیتیک و قدرت
۱۰۳	پیشینه تحقیق
۱۱۳	فصل سوم: بررسی آغاز روابط سیاسی ایران و عربستان از ابتدا تاکنون
۱۱۴	دوره اول آغاز روابط ایران و عربستان
۱۱۴	آغاز روابط با آل سعود
۱۱۴	دوره نخست: دگمائی و تردید ایران به حکومت آل سعود
۱۱۷	بررسی روابط ایران با کشور عربستان
۱۱۷	دوره دوم: شناسایی عرب سعودی
۱۲۱	پیمان دوستی ایران و سعودی
۱۲۳	دوره سوم: گسترش روابط ایران و عربستان (۱۳۰۹-۱۳۱۳)
۱۲۶	دوره چهارم: از کاهش روابط با جاز تا برکناری رضا شاه (۱۳۱۴-۱۳۲۰)
۱۲۹	بخش دوم: روابط ناپایدار، از برکناری رضا شاه تا کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲
۱۳۱	مشکلات حجاج و جنگ جهانی دوم (۱۳۲۰-۱۳۲۱)
۱۳۲	اختلاف مذهبی بر سر حج و قطع روابط
۱۳۵	از سرگیری روابط در ۱۳۲۷
۱۳۷	ملی شدن صنعت نفت و موضع سعودی‌ها و اعراب
۱۳۹	دوستی ایران و عربستان در دوره جنگ سرد عربی (۱۹۶۷-۱۹۵۴)
۱۴۳	منافع مشترک و مواضع هماهنگ در منطقه
۱۴۴	دکترین ایزنهاور و حمایت دو جانبه از آن
۱۴۵	کشمکش بر سر شناسایی اسرائیل
۱۴۷	موضع مشترک در بحران لبنان و جمهوری متحده عربی در ۱۹۵۸
۱۴۷	رویارویی با ناصریسم و پان‌عربیسم
۱۴۹	شوک اول نفتی ۱۹۷۳
۱۵۱	سیاست‌های منطقه‌ای ایران
۱۵۲	دوره‌های روابط ایران (از پیروزی انقلاب تا پذیرش قطعنامه ۵۹۸)
۱۵۳	الف) مرحله اول: دوره صبر و انتظار (از بهمن ۵۷ تا دی ماه ۱۳۶۰)
۱۵۳	ب) مرحله دوم: سیاست و رویه عربستان در مقابل سیاست خارجی تهاجمی جمهوری اسلامی ایران (از ۱۳۶۱ تا دی ماه ۱۳۶۴)
۱۵۴	

ج) مرحله سوم: روبا روی و انفجار (قطع و تیرگی روابط) از اواخر ۱۳۶۴ تا پذیرش قطعنامه ۵۹۸	
۱۳۶۷).....	۱۵۵
بازگشایی روابط و طلوع همکاری‌ها و آرامش نسبی (تیر ۱۳۶۷ تا شروع ریاست جمهوری آقای محمد خاتمی، ۱۳۷۶).....	۱۵۹
نگاهی تاریخی به روابط ایران و عربستان.....	۱۶۰
دلایل روبا رویی ایران با سیاست‌های عربستان.....	۱۶۳
همخوانی‌های عربستان با آمریکا.....	۱۶۷
روابط ایران و عربستان سعودی قبل از انقلاب اسلامی.....	۱۶۹
روابط ایران و عربستان پس از انقلاب اسلامی تا پایان جنگ.....	۱۷۱
پایان جنگ عراق: جبهه ایران تا ۱۱ سپتامبر: روابط رو به گسترش.....	۱۷۳
حوادث ۱۱ سپتامبر و همگرایی نوین ایران و عربستان.....	۱۷۵
در دوره اول:.....	۱۷۸
در دوره دوم:.....	۱۷۸
در دوره سوم:.....	۱۷۹
در دوره چهارم:.....	۱۷۹
احیای اسلام در ایران و خلیج فارس.....	۱۸۰
قلمرو عقیدتی - فکری و قلمرو روانی - سیاسی.....	۱۸۰
بازتاب روانی - سیاسی.....	۱۸۲
بازتاب انقلاب اسلامی در میان اهل سنت.....	۱۸۳
فصل چهارم: بررسی عوامل تیرگی روابط سیاسی ایران و عربستان سعودی در دولت یازدهم	
.....	۱۸۵
روابط ایران و عربستان و شرایط جدید منطقه‌ای.....	۱۸۶
رویکرد منطقه‌ای عربستان.....	۱۸۸
رویکرد عربستان به تحولات عراق.....	۱۸۹
دغدغه‌های روابط ایران و عربستان.....	۱۹۰
نقش برجام در تشدید واگرایی بین ایران و عربستان.....	۲۰۰
واگرایی بین ایران و عربستان قبل از برجام.....	۲۰۱
تفاوت عمده جهت‌گیری سیاست خارجی ایران و عربستان.....	۲۰۳
فرصت‌ها و امتیازات برجام برای ایران در منطقه و جهان.....	۲۰۵
اقدامات متقابل عربستان در رابطه با فرصت‌های ایجاد شده برای ایران.....	۲۰۷

۲۰۹	نمود تشدید وانگرایی بین ایران و عربستان
۲۱۲	زمینه‌های ژئوپلیتیکی تعارض عربستان سعودی با ج.ا.ایران
۲۱۲	زمینه‌های ژئواستراتژیک تعارض
۲۱۵	زمینه‌های ژئواکونومیک تعارض
۲۱۸	زمینه‌های ژئوکالچری تعارض
۲۱۹	هرج و مرج و ناآرامی در منطقه
۲۲۱	توانمندی‌های تهاجمی
۲۲۲	عدم اطمینان در مورد نیت‌های رقیب منطقه‌ای ایران
۲۲۵	چالش‌های روابط جمهوری اسلامی ایران و عربستان در منطقه
۲۲۵	سیاست خارجی عربستان
۲۲۶	الف) سیر روابط خارجی عربستان با ایران
۲۲۸	ب) عوامل تأثیرگذار در سیاست خارجی عربستان
۲۲۹	۱) نهادها و مراکز مؤثر بر سیاست خارجی عربستان
۲۳۰	پادشاه
۲۳۰	ولیعهد
۲۳۰	شاهزادگان
۲۳۰	مجلس خانوادگی شیوخ
۲۳۰	هیئت وزیران
۲۳۱	قوه مقننه (مجلس مشورتی)
۲۳۱	گروه‌های ذی نفوذ و احزاب
۲۳۱	جمع‌بندی سیاست خارجی عربستان سعودی
۲۳۱	۱- الف) تحولات منطقه‌ای تأثیرگذار بر روابط دو کشور عربستان و ایران
۲۳۲	۲- الف) تحولات عراق
۲۳۵	ب) تحولات فلسطین
۲۳۷	ج) تحولات لبنان
۲۳۹	چ) تحولات یمن
۲۴۰	د) مسئله هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران
۲۴۲	واکاوی زمینه‌های ناسازواری در روابط ایران و عربستان بر پایه نظریه سازه‌نگاری
۲۴۲	اهمیت ژئوپلیتیکی عربستان
۲۴۲	الف) اهمیت استراتژیک
۲۴۳	ب) اهمیت فرهنگی و اعتبار بین‌المللی

مقدمه

ایران و عربستان با توجه به موقعیت ژئوپلیتیکی که دارند مهم‌ترین بازیگران منطقه‌ای در حوزه خلیج فارس و خاورمیانه هستند که به‌نوعی رقیب منطقه‌ای یکدیگر هم به‌حساب می‌آیند. این دو کشور با بهره‌مندی از موقعیت استراتژیکی در منطقه از اهمیت فراوانی برخوردارند. روابط بین ایران و عربستان به دلیل اهمیت این دو کشور در منطقه و تأثیری که بر روی سایر بازیگران منطقه‌ای دارند اهمیت زیادی دارد. روابط بین این دو کشور در طول تاریخ همواره روندی چالشی و متغیر داشته است و با توجه به تحولات سال‌های اخیر در منطقه شاهد رقابت‌های جدی ایران و عربستان بوده‌ایم. اکنون با توجه به توافق هسته‌ای میان ایران و کشورهای غربی از یک طرف و نقش تأثیرگذار ایران در بحران‌های منطقه‌ای مانند سوریه، عراق، یمن در طرف دیگر زمینه‌های افزایش قدرت منطقه‌ای ایران و شیعیان در منطقه فراهم شده که این موضوع باعث تشدید رقابت منطقه‌ای میان ایران و عربستان سعودی شده است. ایران و عربستان در طول تاریخ دو رقیب منطقه‌ای یکدیگر محسوب می‌شدند. با این حال از زمان حوادث بهار عربی و به‌خصوص اتفاقات مربوط به عراق، بحرین و یمن از یک سو، و عقد توافق برجام میان ایران و گروه (۵+۱) از سوی دیگر، این رقابت جنبه‌ی خصومت پیدا کرده و به قطع روابط دیپلماتیک میان دو کشور نیز انجامیده است. دلیل اصلی تقابل میان دو کشور را مسائل عینی و ناشی از عوامل ژئوپلیتیکی و منافع منطقه‌ای دانسته و عوامل غیرمادی همچون هویت و ایدئولوژی را تنها تشدیدکننده این تقابل ذکر کرده‌اند. به این ترتیب مهم‌ترین عامل در کاهش تیرگی روابط و تنش میان ایران و عربستان را تفاهم درباره منافع منطقه‌ای و ژئوپلیتیک بدین‌صورت می‌داند. مذاکره میان دو کشور برای به رسمیت شناختن حوزه نفوذ (هژمون) یکدیگر در منطقه می‌تواند نام نخست برای تنش‌زدایی باشد. پیشنهاد می‌شود ایران با اولویت بخشیدن به حل برخی بحران‌ها همچون (سوریه و عراق) عربستان با اولویت بخشیدن به حل بحران بحرین و یمن، نفوذ یکدیگر در این کشورها را به رسمیت بشناسد و به حل‌وفصل مناقشات مذکور بپردازد. میانجیگری عمان میان دو کشور می‌تواند زمینه‌ساز آغاز روند مذاکرات مربوط باشد.

نوشتر حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش است که دلیل یا دلایل تیرگی روابط سیاسی ایران و عربستان در دولت یازدهم چیست؟ فرضیه نیز بر این مبنا استوار است که تداوم الگوی تعارض و تنش در روابط ایران و عربستان بعد از توافق هسته‌ای در کنار تقابل ژئوپلیتیکی و ایدئولوژیکی و ایجاد حوادث و رخدادهایی از جمله عبارتند از: فاجعه کشتار منا (۱۳۹۴) اعدام عالم شیعه شیخ النمر باقر النمر، سقوط جرثقیل ساخت‌وساز ساختمان، رقابت‌های منطقه‌ای در عراق،

سوریه، یمن و بحرین، حمله به سفارت عربستان سعودی در تهران و اشغال سفارت، پایین کشیدن پرچم عربستان سعودی از سرکنسولگری عربستان در مشهد، جشن و شادی مردم ایران و یخس شیرینی پس از فوت شاه عربستان، اختلافات و چالش‌ها و رقابت‌ها در خصوص سیاست‌های نفتی با هدف افزایش تولید نفت به منظور کاهش قیمت نفت می‌باشد.